

VI. РЕЦЕНЗІЇ

*Погорецький М. А.,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

*Сергєєва Д. Б.,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПЕРШЕ ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА¹

Процеси реформування господарської сфери в Україні виявляють низку складних проблем, які є важливими й значущими для суспільної географії. Серед таких слід відзначити проблематику будівельної сфери. Даний сектор господарства є надзвичайно соціально значущий, позаяк житло є головною матеріальною цінністю громадян, джерелом задоволення їх потреб. З іншого боку, розвиток житлового ринку здійснює істотний вплив на економічний стан регіонів, численні проблеми ринку житлової нерухомості складно розв'язати без просторового їх розуміння і регулювання. З огляду на це, злочини у цій сфері завдають значного удару по суспільним інтересам, по економіці в цілому, по інтересам громадян та юридичних осіб.

Криміналізація будівельної галузі в Україні на сучасному етапі досягла

небачених масштабів. Так, значного поширення набули вчинювані у цій сфері тяжкі та особливо тяжкі злочини проти власності, у тому числі учинені шляхом привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, обману та зловживання довірою, а також порушення правил охорони праці й безпеки під час виконання будівельних робіт.

Незважаючи на численні дослідження, залишається велика кількість концептуальних проблем, які потребують свого вирішення з метою підвищення ефективності застосування вітчизняного кримінального процесуального законодавства та розроблення методики розслідування злочинів у сфері будівництва. Має місце множинність внутрішніх протиріч, маса недоцільних фікцій, неоднозначної та помилкової термінології, яка ви-

¹ А П Запотоцький, Основи методики розслідування злочинів у сфері будівництва (Київ, Освіта України, 2018) 320.

користується в теорії кримінального процесу. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) та негласних (розшукових) дій під час розслідування злочинів у цій сфері потребує вдосконалення з урахуванням специфіки та способів його вчинення.

Теоретична цінність дослідження полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням злочинів у сфері будівництва як соціального явища, юридичної категорії та об'єкта криміналістичного дослідження.

У результаті проведеного дослідження розроблено засади комплексної криміналістичної методики розслідування. Сформульовані на цій основі висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення вітчизняного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, а також безпосередньо спрямовані на вирішення конкретних завдань досудового розслідування.

Подається ціла низка рекомендацій методичного характеру щодо застосування криміналістичних засобів та методів у рамках розслідування злочинів, пов'язаних із шахрайством та іншими корисливими посяганнями на власність. Висвітлюються напрями підвищення ефективності взаємодії слідчих та оперативних підрозділів з іншими державними і недержавними структурами, а також оптимізації судово-експертної діяльності.

Структура роботи, логіка вирішення поставлених завдань, рівень аргументації та наукове обґрунтування основних висновків авторів, форма викладення матеріалу відповідають вимогам, що висуваються до монографії, підготовленої за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Аналізуючи зміст рецензованої роботи, слід зазначити, що кількість і обсяг розглянутих питань видаються значно

ширшими за назву монографії. Крім проблем, що прямо стосуються основ криміналістичної методики злочинів у сфері будівництва, докладно охарактеризовано стан наукових досліджень щодо окремих криміналістичних методик розслідування злочинів у сфері будівництва, зарубіжний досвід досудового розслідування аналогічних злочинів та особливості кримінального процесу окремих країн Європи, Великої Британії та інших країн світу. Структурно монографія складається з чотирьох розділів, об'єднаних у 15 параграфів.

Перший розділ монографії присвячений дослідженню теоретичних засад розслідування злочинів у сфері будівництва. У ньому автором розглянуто стан наукових досліджень проблем криміналістичної методики розслідування вказаних злочинів. Автором проаналізовано значний масив робіт вітчизняних і зарубіжних вчених різних періодів у галузі кримінального права, кримінології, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності та економічної безпеки. Встановлено, що, попри вагомий науковий внесок у розроблення зазначеної проблематики, у дослідженнях науковців було розглянуто переважно кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії окремим видам злочинів. Водночас автор робить обґрунтований висновок, що проблеми криміналістичної методики розглядалися вченими лише фрагментарно. Крім цього, їх праці ґрунтувалися на положеннях вже недіючого кримінального процесуального законодавства, а тому не враховують сучасні реалії правозастосовної практики.

Ґрунтуючись на даних офіційної статистики, автор слушно зазначає, що притягнення осіб до кримінальної відповідальності за злочини у сфері будівництва, незважаючи на активну позицію законодавця та окремі нормативно-правові новели, все ще є неефективним через низку чинників, зокрема: відсутність скоординованої державної політики у сфері запобігання економічній злочин-

ності; відсутність узагальненої практики правоохоронних органів і судів щодо розслідування та розгляду досліджуваної категорії кримінальних правопорушень; застарілість існуючих криміналістичних методик, які не адаптовані до правових і соціально-економічних умов сучасного періоду; гостра необхідність оновлення кримінального процесуального законодавства та організаційних змін у системі органів кримінальної юстиції. Узагальнюючи вищевказане, автор дійшов висновку, що вказана науково-прикладна проблема потребує узагальнення та впорядкування у формі методичних рекомендацій з розслідування окремих видів злочинів у сфері будівництва, що водночас є передумовою для проведення цільового монографічного дослідження.

Авторська криміналістична класифікація злочинів цілком обґрунтовано передбачає наступні критерії поділу: залежно від родового об'єкта, виокремлено: злочини проти власності; злочини у сфері господарської діяльності; злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; злочини проти безпеки виробництва. Залежно від способів і технологій, суспільно небезпечні діяння у сфері будівництва автором диференційовано на: розкрадання, які вчиняють службові особи; злочини у сфері фінансування будівництва; злочини, пов'язані з порушеннями правил безпеки під час виконання будівельних робіт.

За етапами будівництва автор виокремлює злочини, що передують початку проведення будівельних робіт; злочини, що учиняються під час будівництва, а також злочини, пов'язані із завершенням будівництва та здачею об'єктів в експлуатацію. За суб'єктом злочину виокремлено кримінальні правопорушення у сфері будівництва, вчинені загальним суб'єктом, службовою особою, а також іншими категоріями суб'єктів.

Такий підхід є новаторським та заслуговує на підтримку.

У монографії розглянуто особливості кримінального провадження щодо злочинів у сфері будівництва провідних країн Європи, Великої Британії, США. На підставі вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду досудового розслідування досліджуваної категорії злочинів автор робить обґрунтований висновок про те, що процесуальний порядок розслідування злочинів у сфері будівництва в країнах Європи та США здебільшого подібний до того, що застосовується в Україні, однак підкреслює, що вивчення зарубіжного досвіду дозволить знайти ті особливі риси, які може бути впроваджено в діяльність слідчих підрозділів в Україні та забезпечить підвищення ефективності досудового розслідування, наприклад запровадження Єдиного реєстру будівельного обладнання, що сприятиме забезпеченню відшкодування шкоди, виявленню викраденого майна та запобігання вчиненню інших злочинів, а також обробка інформації з державних реєстрів та інших відкритих джерел інформації з використанням аналітичних інструментів.

Другий розділ монографії присвячений криміналістичній характеристиці злочинів у сфері будівництва. У рамках підрозділу автор наводить визначення криміналістичної характеристики злочинів у сфері будівництва, пропонуючи розуміти її як систему відомостей про ключові ознаки суб'єкта злочину та предмет злочинного посягання, обстановку вчинення посягання та способи, за допомогою яких його реалізовано, що в комплексі дозволяють практичним працівникам результативно отримувати докази шляхом проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій у досудовому розслідуванні. Окрім того, дослідником обґрунтовано значення криміналістичної характеристики для формування методики розслідування цих злочинів. Докладно розглянуто її структурні елементи, зокрема: особливості

предмету, обстановки злочинів, а також способи їх скоєння; притаманні особливості та закономірності досліджуваних діянь; характеристика осіб, які вчиняють злочини, та інші.

Важливим науковим доробком автора є теоретично обґрунтовані висновки про місце і роль обстановки злочинів, що вчиняються у сфері будівництва, яка насамперед є комплексним елементом криміналістичної характеристики злочинів. Остання не обмежується матеріальним середовищем, у якому реалізують злочинний намір, а структурно й змістовно містить у собі чимало чинників: місце та час учинення злочину; особливості зберігання, транспортування будівельних матеріалів, видачі, оприбуткування матеріальних цінностей; специфіку здійснення фінансових операцій, контролю та обліку за рухом грошових коштів; організаційний рівень господарської діяльності; кваліфікацію управління; особливості обліку та звітності; організацію охорони та пропускної системи.

Заслужують на увагу та мають практичне значення зауваження автора монографії щодо необхідності не обмежуватися при формуванні методики розслідування злочинів дослідженням «типового», оскільки окрім «типових» є інші, не менш важливі елементи, неврахування яких негативно позначиться під час використання методики практичними працівниками. Дослідник вказує, що саме повна та змістовна характеристика кожного конкретного кримінального правопорушення, що включає всі його індивідуальні особливості, є обов'язковою умовою повноцінного дослідження, що здійснюється з метою формування методики розслідування.

У третьому розділі монографії автором досліджено проблематику відносно концепції та структури криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері будівництва, проаналізовано її місце в системі криміналістичних методик. Наголошується, що злочини у сфері будівництва набули комплексного характеру,

утворюючи певного виду системи, шляхом учинення кількох злочинів у формі сукупності. Пропонується авторське визначення комплексної методики розслідування злочинів у сфері будівництва, наводяться основні структурні елементи її змісту, які докладно аналізуються та характеризуються. Дослідник робить важливий висновок, що саме запропонований варіант систематизації елементів комплексної криміналістичної методики найбільш ефективний для вирішення завдань практики та раціональної організації діяльності й обрання оптимальних методів ефективного розслідування злочинів у сфері будівництва. Окрім того, розглядаються слідчі ситуації відповідно до етапів розслідування злочинів у сфері будівництва.

У четвертому розділі монографії автор розглядає проблемні питання проведення слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері будівництва. Наведено та змістовно охарактеризовано матеріальні сліди злочинів у сфері будівництва, які містяться у документах, перелік яких надано автором на основі аналізу слідчої та судової практики, в чому вбачається не лише теоретичний підхід до вивчення проблематики, але й активна робота із матеріалами практики розслідування подібного роду кримінальних правопорушень.

Монографія містить й інші науково обґрунтовані й новітні наукові положення, які мають теоретичне й практичне значення, однак через обмежений обсяг рецензії не має можливості їх висвітлити.

На підставі вищевикладеного, можемо впевнено стверджувати, що монографія А.П. Запотоцького є довгоочікуваною, фундаментальною та завершеною науковою працею, яка не лише містить напрями реалізації наведених в ній положень стосовно актуальних проблем розслідування злочинів у сфері будівництва, а й надає можливості для подальшого обговорення з вказаної проблематики,

для наукових дискусій серед фахівців, у чому також полягає її важливе наукове значення.

У своїй роботі автор продемонстрував високий рівень професіоналізму і теоретичних знань щодо предмета дослідження та викладення матеріалу. Більшість положень монографії містить елементи новизни, низку важливих рекомендацій практичного характеру, у тому числі тих, які викладені вперше. Без сумніву, монографія буде значним внеском у криміналістику, у криміналістичну методику і тактику.

Монографія написана автором із знанням предмета, у викладеному відчувається значна теоретична підготовка і добра практична обізнаність дослідника з проблематикою. Робота написана сучасною діловою мовою із вдалим застосуванням правничої термінології, мови криміналістики. Водночас з цим, мова викладення є простою і зрозумілою.

Можна стверджувати про безумовний талант і вдачу автора, що проявилися у написанні монографії, яка привертає увагу своїм змістовним наповненням, практичною складовою та доступністю викладу, в результаті чого обов'язково знайде своє місце серед основної навчальної літератури з криміналістики, кримінального процесу та кримінального права.

Водночас, високо оцінюючи рецензовану нами монографію, вважаємо, що ця фундаментальна новаторська наукова праця мала б більш теоретичне й практичне значення, аби у відповідних методиках розслідування злочинів у сфері будівництва (с. 155–238) більш докладніше розкривалися б й проблемні питання, пов'язані із шахрайством з фінансовими ресурсами та отриманням неправомірної вимоги та ін., які пов'язані із злочинами у сфері будівництва.

Сподіваємося, що зазначена нами порада буде врахована автором у наступному виданні цієї монографії.

Пропонується монографія:

Роботу присвячено дослідженню комплексу проблем методики розслідування злочинів у сфері будівництва. На основі їх криміналістичної характеристики розкрито теоретичні та методологічні засади збирання доказів у зазначеній категорії кримінальних проваджень. Особливу увагу приділено рекомендаціям, спрямованим на виявлення та розслідування розкрадань, учинених службовими особами будівельних організацій.

Монографія може бути корисною для науковців, науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти, а також правоохоронців, суддів і юристів-практиків.